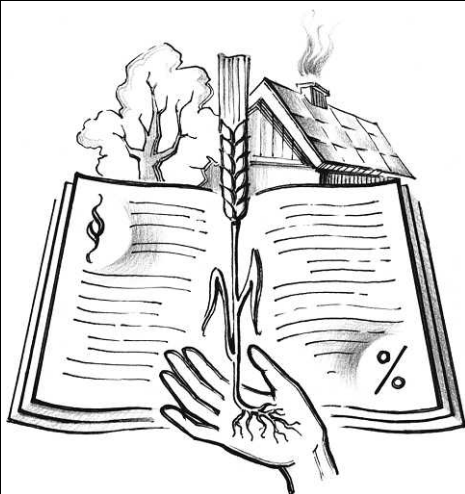

4. ЕКОНОМІКА, ПЛАНУВАННЯ І УПРАВЛІННЯ В ЛІСОВИРОБНИЧОМУ КОМПЛЕКСІ

УДК 330.342: 303.725.2

Доц. Б.В. Кульчицький, д-р екон. наук –
Львівський НУ ім. Івана Франка

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ У СУЧАСНІЙ АМЕРИКАНСЬКІЙ І ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ДУМЦІ

Аналізуються методологічні підходи зарубіжних дослідників ХХ – початку ХХІ ст. до проблеми типологізації економічних систем суспільства. Здійснено спробу виявити спільні та відмінні ознаки різних підходів. При цьому автор висловлює власну наукову позицію.

Ключові слова: економічні системи суспільства, методологічні підходи, типологізація економічних систем, критерії типологізації.

Doc. B.V. Kul'chyts'kyi – Lviv National University after Ivan Franko

Typologization of economic systems in modern American and West-European thought

Analyse methodological approaches of foreign naturalists of XX–XXI beginning a. to problem of typologization of economic society systems. Effectuated attempt to express the joint and excellent signs of different approaches. Under this author gives voice to own scientific position.

Keywords: economic society systems, methodological approaches, typologization of economic systems, criterions of typologization.

Проблема типологізації економічних систем є однією з найбільш актуальних і важливих методологічних проблем сучасної економічної теорії. До її вирішення різними авторами пропонуються різні підходи, проте спільним для більшості з них є те, що реалії суспільної практики, утвердження цивілізаційної парадигми прогресу на порозі третього тисячоліття вимагають адекватних змін у категорійному апараті сучасної економічної науки, зумовлюють пошук нових концептів і формування нових концепцій типологізації систем.

Свій погляд на проблему типологізації економічних систем обґрунтовує сучасний зарубіжний дослідник Р. Карсон. Він вважає, що право власності "... дає змогу ... відносити економічну систему до того чи іншого типу", при цьому суспільна власність дає змогу розглядати питання обмеженості ре-

сурсів і довкілля [1, с. 9]. На думку цього автора, зміст і динаміка економічної системи суспільства визначаються у сфері політики: "З точки зору економічного феномену, політичні рішення суспільства є такими, що формулюють соціоекономічні цілі як безпосередньо, так і опосередковано, й такими, що зумовлюють природу економічної системи", адже "всі рішення, пов'язані з прийняттям і трактуванням законів щодо права власності, вже є політичними рішеннями" [1, с. 73].

Незважаючи на запропонований критерій типологізації економічних систем – право власності, Р. Карсон, виділяючи історичні типи соціалістичних економічних систем, застосовує як критерій особливості поєднання плану і ринку. Так, відповідно до цього критерію соціалістичні економічні системи, на думку автора, поділяються на такі три типи: централізовано-адміністративна (командна) економічна система; децентралізовано-адміністративна (марксистська) система; ринковий соціалізм [1, с. 193].

Необхідно зазначити, що нині спостерігаємо зниження уваги у зарубіжній науці до методологічної проблеми типологізації економічних систем або, принаймні, якісні зміни у поглядах на цю проблему. Переважна більшість сучасних зарубіжних дослідників, особливо після розпаду соціалістичного табору та СРСР, в основному зосереджують свою увагу на часткових, емпіричних питаннях, на класифікаціях всередині капіталістичної ринкової економічної системи та аналізують хід економічних трансформацій у постсоціалістичних країнах [3-6, 9-14, 18].

Серед сучасних американських дослідників економічних систем виділяється М. Шніцер. Так, цей автор прихильно характеризує концепцію Л. Туроу, згідно з якою можна виділити такі різновиди капіталізму, як: індивідуалістичний англосаксонський капіталізм; комунітарний капіталізм у Європі та Японії [18, с. 23]. При цьому вказані типи економічних систем мають свої особливості. Зокрема, для індивідуалістичного капіталізму властиві значні відмінності у доходах, розвиток підприємництва, відповідальність кожної особи за свій власний успіх. У суспільній свідомості панує принцип, за яким життя – це конкурентна боротьба, де перемагає сильніший, а не слабший; люди не зобов'язані бути вірними компанії, вони мають право залишити її заради роботи з вищою оплатою. І навпаки, компанії не почуваються зобов'язаними щодо своїх працівників – їх можуть звільнити з настанням скрутних часів: ні власники, ні працівники не винні один одному нічого [18, с. 24].

Домінуючою цінністю комунітарного капіталізму є почуття задоволення від участі у спільному процесі на противагу індивідуальному. Як пише М. Шніцер, "за комунітарної ідеології роль держави значно розширюється: вона бере участь у стимулюванні економічного зростання і забезпеченні програм соціального захисту, а також у суспільних інвестиційних проектах на зразок професійного навчання. У таких країнах рідше змінюють місце роботи й частіше залишаються вірними працедавцям, які, у свою чергу, більше дбають про професійне перенавчання і колективну працю. Компанії опрацьовують довготермінову стратегію і часто функціонують як частина групи. Може існувати також тісна співпраця між компаніями й державою. Комунітар-

ний капіталізм є наслідком своєрідного культурно-історичного розвитку Європи та Японії, де держава традиційно має важливе значення в економічному розвитку" [18, с. 24-25].

Як ми зазначали, М. Шніцер прихильно характеризує розглянуту концепцію Л. Туроу, проте віддає перевагу іншому підходу, що поділяє капіталістичні системи на три різновиди. Отже, на думку М. Шніцера, сучасні капіталістичні економічні системи можна поділити на такі основні типи: відносно вільна ринкова система США; соціально-ринковий капіталізм Європи; державно-керований капіталізм Японії та ін. країн Східної Азії [18, с. 25].

Для ринкового капіталізму США властива менша роль федерального уряду, нижчі податки та державні витрати по відношенню до ВВП, ніж у інших капіталістичних країнах, незначною є державна власність у промисловості. Водночас уряд підтримує приватну власність, свободу підприємництва, забезпечує належне цивільне законодавство, що створює сприятливі передумови для функціонування такої системи приватного планування, коли окремі особи, а не уряд, організовують і спрямовують виробництво товарів і послуг відповідно до потреб споживачів.

Соціально-ринковому капіталізму на зразок німецького властива розвинена система програм соціального забезпечення – від державного страхування здоров'я до грошової допомоги родинам. Цільові державні виплати становлять вищий відсоток від загальних урядових видатків, ніж у США. Ці виплати надходять особам, котрі не дають натомість жодних товарів чи послуг: це витрати на допомогу безробітним, пільги пенсіонерам тощо. Крім того, як зазначає М. Шніцер, компанії мають набагато більше обмежень у своїх стосунках з працівниками: "У Німеччині принцип співвизначення дає робітникам право обирати своїх представників до рад директорів багатьох німецьких компаній. Вплив держави у Німеччині та інших західноєвропейських країнах поширюється кількома шляхами – через володіння акціями приватних компаній, субсидії галузям виробництва та часткове володіння підприємствами. Існує також певна довіра до економічного планування індикативного типу" [18, с. 26].

На думку М. Шніцера, у таких країнах, як Японія та Південна Корея співпраця між державою й бізнесом далеко тісніша, ніж у США і Європі, особливо у розміщенні капіталів та застосуванні промислової політики в економіці. Далі американський економіст підкреслює: "Культурні відмінності між Японією та Сполученими Штатами і Європою спричинилися до утворення переважно групової форми капіталізму, що ґрунтується на консенсусі поміж різними японськими групами, на відміну від індивідуалістичнішого капіталізму на Заході. Державне соціальне забезпечення в Японії відсутнє – цю функцію виконують бізнесові фірми. Індикативне планування застосовується, але воно базується на консенсусі уряду та основних груп. Насамкінець, згідно з промисловою політикою, представники промисловості спільно з японським міністерством міжнародної торгівлі та промисловості опрацьовують питання стратегії, визначаючи напрями розвитку економіки та ключові галузі для вкладання капіталів" [18, с. 27].

Як бачимо, запропонована М. Шніцером типологізація економічних систем суспільства досить повно й аргументовано характеризує економічні системи розвинутих країн світу. Справді, за ключовими ознаками сучасні національні економіки можна згрупувати у три описані типи: відносно вільна ринкова система США; соціально-ринковий капіталізм Європи; державно-керований капіталізм Японії та ін. країн Східної Азії. Хочемо зауважити, що основою наведеної типологізації економічних систем фактично є, на наш погляд, панівні цінності й форма політичного правління, хоча сам автор жодного разу не підкреслює цього.

Водночас запропонована М. Шніцером типологізація економічних систем не позбавлена недоліків. Насамперед поза увагою залишилася значна група постсоціалістичних країн, які характеризуються перехідною економікою, глибокими системними суспільними змінами, а інколи й становленням власної державності (зокрема, незалежні держави, що постали після розпаду СРСР) і перебувають у пошуку оптимальної соціально-економічної моделі своєї стратегічної трансформації. Крім того, дана типологізація не охоплює чимало менш розвинутих країн з ринковою системою, а також країни "третього світу".

Сучасний зарубіжний дослідник Р. Гілпін обґрунтовує три критерії типологізації економічних систем. Зокрема, він зазначає: "Три принципових компоненти національних суспільств відрізняють їхні економічні системи у сучасному світі. Першим компонентом національної економічної системи є соціальна і політична мета або цілі, які економіка намагається досягти... Другим компонентом є роль держави в економіці... Третім компонентом є система корпоративного управління і промислової структури" [6, с. 414]. Проте, на жаль, згаданий автор не розвиває свій методологічний підхід і не пропонує конкретного варіанту типологізації економічних систем, а обмежується загальною характеристикою американської та японської економічних моделей [6].

Сучасні зарубіжні економісти П. Холл та Д. Соскайс, досліджуючи "різновиди капіталізму", виділяють три типи капіталістичних економічних систем: ліберальна ринкова економіка; узгоджена ринкова економіка; "проміжний" тип капіталізму [13, с. 19-21]. Зокрема, вони зазначають: "Серед великої кількості країн ОБСЄ шість країн можуть бути визначені як ліберальні ринкові економіки (США, Велика Британія, Австралія, Канада, Нова Зеландія, Ірландія), інші десять – як узгоджені ринкові економіки (Німеччина, Японія, Швейцарія, Нідерланди, Бельгія, Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія, Австрія) та залишається шість країн, у яких важко визначити тип ринкової економіки (Франція, Італія, Іспанія, Португалія, Греція, Туреччина). При цьому досвід останніх років показує, що виходячи з ознак інституцій, можна виділити ще один тип капіталізму, який деколи називають "проміжним", що характеризується великим аграрним сектором і екстенсивним державним втручанням. Він відзначається неринковою координацією у сфері корпоративних фінансів, але більш ліберальною організацією в сфері трудових відносин" [13, с. 19-21].

П. Холл та Д. Соскайс, обґрунтовуючи головний критерій запропонованої ними типологізації сучасних капіталістичних систем, пишуть: "Присутність інституційного доповнення визначає різницю між ліберальною і узгодженою ринковою економікою" [13, с. 17]. Як впливає зі слів згаданих дослідників, крім трьох типів капіталістичних економічних систем, вони виділяють ще шість країн, для яких їм "...важко визначити тип ринкової економіки (Франція, Італія, Іспанія, Португалія, Греція, Туреччина)" [13, с. 21]. А в цілому П. Холл та Д. Соскайс нагадують М. Шніцера у тому сенсі, що вони також залишили поза увагою значну групу постсоціалістичних країн з перехідною економікою, де відбуваються докорінні системні зміни.

Сучасні зарубіжні дослідники Б. Еббінгхаус та Ф. Манов виділяють два основні "різновиди капіталізму": узгоджена ринкова економіка (головні приклади: Німеччина, Японія); неузгоджена ринкова економіка (головні приклади: США, Велика Британія) [3, с. 5]. При цьому визначальними критеріями запропонованої типологізації капіталістичних економічних систем згадані автори вважають: фінансове і економічне управління; виробничу систему; менеджмент і трудові відносини; набуття кваліфікації і працевлаштування [3, с. 5]. Водночас, як підкреслюють Б. Еббінгхаус та Ф. Манов, "на практиці деякі економічні системи є гібридними випадками, які розміщені між або навіть осторонь двох концептуальних полюсів узгодженої та неузгодженої ринкової економіки" [3, с. 6].

Розглянута концепція типологізації економічних систем нагадує проаналізований вище методологічний підхід П. Холла і Д. Соскайса, хоча Б. Еббінгхаус та Ф. Манов спираються на специфічний набір критеріїв своєї типологізації. Зокрема, обидві концепції виділяють "проміжний" (П. Холл, Д. Соскайс) чи "гібридний" (Б. Еббінгхаус, Ф. Манов) тип капіталістичної економічної системи і, на жаль, повністю залишають поза увагою постсоціалістичні країни з перехідною економікою.

Література

1. **Carson R.** Comparative Economic Systems. – 2nd ed. – Armonk, N.Y., London: M.E. Sharpe, 1997. – Vol. 1. – 269 p.
2. **Comparative Economic Systems: Models and Cases/** Ed. by M. Bornstein. – 6th ed. – Homewood; Boston: Irwin, 1989. – 499 p.
3. **Comparing Welfare Capitalism.** Social Policy and Political Economy in Europe, Japan and the USA/ Ed. by B. Ebbinghaus and Ph. Manow. – London: Routledge, 2001. – 284 p.
4. **Estrin S., Rosevear A.** Enterprise Performance and Corporate Governance in Ukraine// Journal of Comparative Economics. – 1999. – Vol. 27. – Issue 3. – P. 442-458.
5. **Fan Ch.,** Overland J., Spagat M. Human Capital, Growth, and Inequality in Russia// Journal of Comparative Economics. – 1999. – Vol. 27. – Issue 4. – P. 618-643.
6. **Gilpin R.** Economic Evolution of National Systems// International Studies Quarterly. – 1996. – Vol. 40. – Issue 3. – P. 411-431.
7. **Kocenda E.** Macroeconomic Convergence in Transition Countries// Journal of Comparative Economics. – 2001. – Vol. 29. – Issue 1. – P. 1-23.
8. **Lenel H.O.** Walter Eucken (1891-1950)// Klassiker des oeconomischen Denkens. – Munchen, 1989. – Band 2. – S. 292-311.
9. **Li Sh., Li S., Zhang W.** The Road to Capitalism: Competition and Institutional Change in China// Journal of Comparative Economics. – 2000. – Vol. 28. – Issue 2. – P. 269-292.
10. **Reforming the State: Fiscal and Welfare Reform in Post-Socialist Countries/** Ed. by J. Kornai, S. Haggard, R. Kaufman. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 284 p.

11. Seligar B. Toward a More General Theory of Transformation// Eastern European Economics. – 2002. – Vol. 40. – No. 1. – P. 36-62.
12. Spulber N. Redefining the State: Privatization and Welfare Reform in Industrial and Transitional Economies. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 254 p.
13. **Varieties of Capitalism**: The Institutional Foundations of Comparative Advantage/ Ed. by P. Hall and D. Soskice. – N.Y., Oxford: Oxford University Press, 2001. – 540 p.
14. Аслунд А. Розбудова капіталізму: Пер. з англ. – К.: Дух і Літера, 2003. – 636 с.
15. Бласко Г. Економічне диво чи економічна загадка? Соціальне ринкове господарство та його застосування: Теорія А. Мюллер-Армака: Пер. з нім. – К.: Світовид, 1992. – 59 с.
16. Злупко С. Основи історії економічної теорії: Навч. посіб. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 628 с.
17. Полулях І. Економічна політика в рамках соціального ринкового ладу Німеччини. – Львів: ВМС, 2003. – 160 с.
18. Шніцер М. Порівняння економічних систем. – К.: Основи, 1997. – 519 с.

УДК 336.767:504.062

Доц. С.О. Козловський, канд. екон. наук;
ст. викл. М.М. Якуба – УкрДЛТУ

СТРАТЕГІЧНІ ПАРАМЕТРИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОРТФЕЛЯ З УРАХУВАННЯМ ЕКОЛОГІЧНОГО ІМПЕРАТИВУ

Розглядаються питання інвестиційної привабливості галузевих деревообробних та целюлозно-наукових підприємств як емітентів цінних паперів. Поставлена проблема взаємозв'язку між рівнем екологізації виробництва та розвитком інформаційної інфраструктури ринку капіталу в Україні. Аналізується модель розвитку національного ринку цінних паперів.

Doc. S.O. Kozlovs'ky; senior teacher M.M. Yakuba – USUFWT

Investment Portfolio Strategy Characteristics an Ecology Imperative Considered

The aspects of woodworking and pulp and paper enterprises investment attractiveness like security issuers are considered. The problem of interdependence between the manufacture ecology levels and Ukrainian capital market information infrastructure development is considered. The national security market developing model is analyzed.

З точки зору інвестора, проблема управління інвестиційними процесами полягає у формуванні інвестиційного портфеля, який відповідає певним критеріям (дохідність, ризик, ліквідність, тривалість інвестиційного горизонту, контроль над підприємством тощо). Аналіз інвестиційного середовища та, зокрема, фінансових ринків у цьому випадку проводиться для оцінки можливості сформувати такий портфель.

Для емітента цінних паперів торгувати ними на фондовій біржі є справою вигідною та престижною. Вигідною, бо біржовий обіг цінних паперів відбувається значно швидше, аніж на позабіржовому ринку. Престижно, бо обіг цінних паперів емітента на фондовій біржі свідчить про їх якість.

На фондових біржах торгують цінними паперами, кращими з кращих. Механізм допуску цінних паперів до торгів називається лістингом і є дуже жорстким. Ось, наприклад, які вимоги висувають до емітентів, котрі прагнуть допуску своїх цінних паперів до торгів на Нью-Йоркській фондовій біржі:

- число осіб, що володіють не менше ніж 100 акціями – 2 тис. осіб;
- середньомісячний обіг торгівлі акціями – 100 тис. шт.;